

ריכארד ואגנר בסבך האנטישמיות

יעקב כ"ץ

מונוגרפיות בתולדות עם ישראל

יעקב כ"ץ

ריכארד ואגנר בסבך האנטישמיות

מספרי יעקב כ"ץ

הדפסה חדשה – ירושלים תשס"ז

בסיוע משפחות

אדית ושרגא הורוביץ

נעמי ובן-ציון הוכשטיין

גוי של שבת

ריכארד ואגנר בסבך האנטישמיות

הקרע שלא נתאחה

עת לחקור ועת להתבונן

במו עיני

יעקב כ"ץ

ריכארד ואגנר בסבך האנטישמיות

מרכז זלמן שזר לתולדות ישראל
ירושלים • תשמ"ו

מונוגרפיות בתולדות עם ישראל

מפרסומי מרכז זלמן שזר

המערכת: פרופ' מנחם שטרן (יו"ר), פרופ' שמואל אטינגר,
פרופ' ראובן בונפיל, פרופ' משה בר, ד"ר ישראל ברטל, פרופ' יוסף הקר,
צבי יקותיאל, ד"ר שלמה נצר

מרכז המערכת: יצחק כהן

ספר זה ראה אור בסיוע

קרן קיסריה

THE CAESAREA FOUNDATION

התקין והביא לדפוס: יצחק כהן

הדפסה חדשה: ירושלים תשס"ז

מספר קטלוגי: 185-543

מסת"ב 9-036-227-965

©

כל הזכויות שמורות

למרכז זלמן שזר

סדר־מחשב: מרכז זלמן שזר; הדפסה: דפוס גרפית בע"מ, ירושלים

תוכן העניינים

7	הקדמה למהדורה העברית
9	פרק ראשון: מהות השאלה
12	פרק שני: הרקע ההיסטורי
26	פרק שלישי: ריכארד ואגנר "הפילושמי"
38	פרק רביעי: 'היהדות במוסיקה'
50	פרק חמישי: מגמות החיבור ותוצאותיו
67	פרק שישי: הפרסום מחדש
78	פרק שביעי: הפולמוס סביב ואגנר ככבואת אשליית ההתבוללות
90	פרק שמיני: איבת יהודים אישית
102	פרק תשיעי: האנטישמיות הפומבית
117	פרק עשירי: מבט לאחור
129	מפתח

רשימת הקיצורים

Gesammelte Schriften – Richard Wagner, *Gesammelte Schriften und Dichtungen*, Leipzig 1873.

Judentum – Richard Wagner, *Das Judentum in der Musik*, Leipzig 1869.

Mein Leben – Richard Wagner, *Mein Leben*, München 1969.

Sämtliche Briefe – Richard Wagner, *Sämtliche Briefe*, Leipzig 1979.

Tagebücher – Cosima Wagner, *Die Tagebücher*, München u. Zürich 1976.

הקדמה למהדורה העברית

ספר זה נכתב במקורו בגרמנית. עתה, עם צאתו לאור בעברית, רואה אני צורך להסביר מה ראיתי לחברו בלשון זו, שלא נזקקתי לה מאז עבודת הדוקטור שלי ב־1934, אלא לכל היותר לניסוח הרצאות בפני קהל שומעי לשון זו לעת מצוא.

גרעין הספר – כְּרוֹר מקומו של ריכארד ואגנר בהתפתחות האנטישמיות המודרנית – כלול בספרי 'שנאת ישראל, משנאת הדת לשלילת הגזע' (עם עובד, 1979), שהופיע גם בנוסח אנגלי. באותה שנה הרצאתי את הרצאת הזיכרון לזכרו של זיגפריד מוזס מטעם מכון ליאו בק בירושלים ובחרתי בנושא זה. חברי המכון עודדוני לעשות את ההרצאה יסוד לספר שמשמעו היה להרחיב את הדיבור הן על הבחינה הביוגראפית, תפקיד האנטישמיות בחייו של ואגנר, והן על השימוש שנעשה בשמו על־ידי מגשימי התוכנית האנטישמית הנאצית. משהחלטתי על כך, הגעתי למסקנה כי חשבון הנפש ההיסטורי נוגע בראש וראשונה לציבור הגרמני. ואומנם, התנהל פולמוס חריף בגרמניה המערבית בנושא, והוא קשור כמובן לשאלת הרצף הבין־דורי – אחריות הדורות שקדמו לנאצים על המעשים של אלה ויכולת הדורות שבאו אחריהם להשתחרר ממעמסת המורשה הרובצת עליהם.

אם לדון על פי קבלת הפנים שספרי זה זכה לה בגרמניה, התאמתה השערתי – הוא נתקבל כתרומה לקידומו של הברור ההיסטורי המבוקש. הסקת המסקנות לגבי ההווה נשארת כמובן עניין גרמני פנימי, אולם הבהרת הרקע העובדתי מקומה בבית־מלאכתו של ההיסטוריון. בעניין זה הניחו לי מקום ההיסטוריונים שבחוץ־לארץ, שכן למרות הספרות העצומה – ולא רק בגרמנית – הן על ואגנר והן על תולדות האנטישמיות, לא נמצא עד עתה מחקר מיוחד שהוקדש להצטלכות שני הנושאים, היינו: חלקו של ואגנר בהתפתחות האנטישמיות וחלקה של האנטישמיות בחייו ובמפעלו. והמדובר בחקר התרחשות שהטילה בסופה את גדול האסונות של התקופה המודרנית כמעט על כל העולם כולו, ואין פלא שרבים המתעניינים בנושא אף מחוץ לגרמניה. ואומנם מיד עם הופעת הספר בגרמנית נמצאו מו"לים שתרגמוהו לאנגלית ולצרפתית.

לנו בישראל סיבה מיוחדת להתעניינות בנושא. הציבור הישראלי קבע כביכול הלכה פסוקה בדבר אשמתו של ואגנר; זו הרי משמעות החרם על השמעת יצירותיו ברבים, חרם שעד עתה לא הצליחו שוחרי המוסיקה הוואגנריאנית להסירו. הויכוח על

צדקתה של עמדה זו חוזר ומתחדש מדי פעם, ודומה כי לנקיטת עמדה אחראית לגבי השאלה נחוצה ראשית כל ידיעת העובדות שברקע על כורייך.

גם לגבינו תופס כמובן הכלל, כי הברור ההיסטורי אינו מוביל ישירות להסקת מסקנה בשאלה האקטואלית. ואומנם, בגוף הספר תארתי כיצד הגיעו הדברים עד כדי ההחרמה, אך נמנעתי מלהכריע בשאלה האם היא מוצדקת – ועל כך בא אתי במשפט מבקר העיתון של יוצאי גרמניה היהודים בארצות-הברית *Der Aufbau*. לדעתו, חייב הייתי להוקיע את החרם כחרפת התרבות הישראלית. ואולם בנוסח הלוועזי לא ראיתי מקום לערב את הקוראים בויכוח הישראלי הפנימי והסתפקתי בהצגת העמדות הנקוטות בציבור. כך נהגתי גם בנוסח העברי – כבשתי את דעתי האישית, שלא להראות כמי שמנצל את סמכותו המקצועית כהיסטוריון בשאלה ציבורית פתוחה. תרגום הספר לעברית הוא מעשה ידיו של יעקב גוטשלק, והוא נבדק על-ידי.

יעקב כ"ץ

ירושלים, יוני 1986, האוניברסיטה העברית, מכון ליאו בק.

פרק ראשון

מהות השאלה

שלא כמרבית העיונים בנושא 'ריכארד ואגנר והאנטישמיות', לא נולד חיבור זה מתוך עניין ביוגראפי. מחברי הביוגראפיות של ואגנר, כמו בני־דורו בשעתם, הוכו בתדהמה לנוכח השקפותיו האנטי־יהודיות, שנחשפו בחיבורו 'היהדות במוסיקה' – ובדין, שכן קודם לפרסום מאמר זה, בשנת 1850, לא נמצאו אצל ואגנר סימנים שהעידו על עמדה מעין זו, לא בהתבטאויותיו הפומביות ולא במכתביו הרבים. גם במרוצת עשרות השנים שלאחר מכן, אין התייחסותו של ואגנר ליהודים וליהדות, או, אם אפשר לומר כך, ל'שאלה היהודית', חד־משמעית או עקיבה. חרף התבטאויותיו חדורות הלהט נגד היהדות והתקפותיו על מוסיקאים וסופרים שמוצאם יהודי, המשיך ואגנר לקיים יחסי ידידות עם יהודים אחרים. הביוגראף ניצב אפוא בנקודה זו מול בעיה פסיכוביוגרפית. ספק רב הוא, אם נסיונות ההסבר הרבים קרבו חידה זו אל פתרונה. אולם מעבר לפרובלמאטיקה הביוגרפית, שאין להמעיט ממשמעותה, יש בהשקפתו האנטי־יהודית של ואגנר גם משום עניין היסטורי. יש מקום לשאול, אם התבטאויותיו האנטי־יהודיות של ואגנר מילאו תפקיד בהתפתחות האנטישמיות, ואם כן – באיזו מידה. לו נשאלו התפרצויותיו האנטי־יהודיות בחזקת קוריוז, כפי שנתפסו על־ידי רוב בני־זמנו ב־1850, משנתפרסמו בעילום שם ב'היהדות במוסיקה', ואף עם פרסומו המחודש של המאמר בשנת 1869 בחתימתו, לא היתה הבעיה הביוגרפית זוכה אף היא לאותו משקל המיוחס לה לצורך הסבר אישיותו והערכתה. התפרצויותיו היו מוסברות כמעשה בָּשָׁל, שמקורו ביחסו הדו־ערכי לג'אקומו מאיירבר, שהיה המטרה האמיתית למתקפותיו האנטי־יהודיות הראשונות. אולם עקב העובדה, שמה שבתקופת האינטגרציה המתקדמת של המיעוט היהודי בחברה הבורגנית־ליבראלית עשוי היה להיתפס כהתייחסות אינדיבידואלית ביותר, התייחסות שהיתה גדושת סתירות גם מכוח עצמה, נעשה עוד בימי חייו של ואגנר, עם הופעת התנועה האנטישמית בסוף שנות ה־70, לאחד ממאפייניה של ההתנהגות החברתית. שיפוט לקולא מעין זה נראה כבלתי־אפשרי. נשאלת אפוא השאלה, אם התבטאויותיו האנטי־יהודיות של ואגנר השפיעו על האידאולוגיה של התנועה האנטישמית, או שמא יש לפחות בהתנהגותו האישית דוגמא מוקדמת להתפתחות החברתית המאוחרת יותר. עובדה היא, שרבים מדוברים של התנועה האנטישמית – כדוגמת יוסטון סטיוארט צ'מברליין (Houston

היטלר – סברו כי מצאו בריכארד ואגנר מופת להשקפתם האנטי־יהודית. היסטוריונים, בעיקר החובבים שבהם, שהתחקו אחר השורשים ההיסטוריים של תנועה זו על תוצאותיה הנוראות, תנועה שנישאה על כתפי האישים הללו, מעלים אותם לא פעם על דוכן העדים לצורך הערכת אישיותו של ואגנר. דמותו של ואגנר נחרתה על־כן תכופות בנפש קורבנות רדיפת היהודים הנאצי־נאלי־סוציאליסטית כסמל לשנאת־יהודים רצחנית – תופעה הבאה למשל לידי ביטוי בהתנגדות הציבורית לביצוע יצירותיו של ואגנר בישראל.

תופעה מקבילה – אף שיותר במישור הספרותי, ובסימן הפוך, כביכול – קיימת גם מחוץ לגבולות ישראל – בגרמניה המערבית. השאלה בדבר תפקידו של ואגנר בסלילת הדרך לנאצי־נאלי־סוציאליזם נדונה כאן לעיתים תכופות בזיקה למה שמתקרא "ההתמודדות עם העבר" (Vergangenheitsbewältigung). כדי להסיר מציירתו האומנותית של ואגנר סממנים שליליים אלה, נעשו מאמצים לשחזר דמות מזוככת של ואגנר, כאשר, ברוח הזמן, השקפתו האנטי־יהודית, אם לא הוסתרה כליל, הרי שטושטשה במידה זו או אחרת. מגמה זו בולטת במיוחד בביוגרפיה של ואגנר מאת מרטין גרגור דליין (Martin Gregor Dellin), שנועדה לציבור הרחב, אשר עוררה עליה מחאה נמרצת מצד המחנה המתנגד, מחאה שהובעה במילים בוטות על־ידי הגרמניסט הארטמוט זלינסקי (Hartmut Zelinsky). הדוגלים בקו־מחשבה זה גורסים, שהתמודדות עם העבר אפשרית, אם בכלל, רק בצורה של חשיפה בלתי מתפשרת של אשמת יחידים וקבוצות כמסיכת רעל האנטישמיות בנפש העם הגרמני, דבר שערער את ההתנגדות המוסרית לברבריות הנאצית. גם בנקודה זו, בהסתמך על דבריהם של הנאצים עצמם, מטילים המבקרים מידה נכבדה של אשמה על כתפי ואגנר וחסידיו.

ההיסטוריון החותר לנאמנות מדעית והמבקש על כן להבין את העבר, לתארו ולהעריכו על סמך נתוניו, שומה עליו להישמר מן הסכנה, שהמגמות הרווחות בהווה ינחוהו בעבודתו. מתפקידו להתבונן בהתהוותה, בהתפתחותה ובמשקלה של האנטישמיות בחייו של ואגנר, ולבחון, לתאר ולהעריך את השפעתה על התהליכים הציבוריים בתקופתו; אך חובתו להתעלם מאותן תוצאותיה, שבאותם ימים טרם אפשר היה לצפות. כדי להגשים זאת, מן הדין לנסח את השאלות המתבקשות במדויק ככל האפשר ולקבוע מתי בדיוק הופיעו בחייו של ואגנר הסימנים הראשונים על השקפה אנטי־יהודית, אלו תמורות ידעה זו במרוצת הזמן ומה היו ממדיה. יתרה מזאת; אותה איבה אנטישמית לא נשארה בלי השפעה מתמשכת על הערכת יצירותיו של המלחין. אולם בסוגיית האנטישמיות אין מדובר בדעות ובתכונות־אופי של יחידים, ובשום פנים אין להגביל את מחקרה לצדדים אלה. זהו תהליך היסטורי, שהמעורבים בו נוטלים בו חלק פעיל, פחות או יותר. ברי שגם האנטישמיות של ואגנר אינה הלוך־רוח אישי

גרידא. ואגנר לא הגה את טיעונו האנטישמיים יש מאין, ואף תגובותיו הרגשיות כלפי יהודים וכלפי כל דבר יהודי לא היו מתאפשרות לולא האסוציאציות השליליות שנצמדו לתופעה היהודית. אומנם ב־1850, בתקופת התבטאויותיו העוינות הראשונות כלפי היהודים בחיבורו 'היהדות במוסיקה', שנתפרסם בעילום שם, לא היתה קיימת תנועה אנטי־יהודית פעילה ולא־כל־שכן מאורגנת, כדוגמת זו שצמחה בעשורים האחרונים של המאה ה־19. תנועה זו נולדה, כידוע, מן האיבה שכוונה מאז ומתמיד כלפי הפזורה היהודית, איבה שרדפה בצורה לא־טנטית ודיאלקטית את צאצאיהם, כאשר בעקבות המפנה המודרני והמהפכני בתולדות מדינות אירופה, החלו אלה להחליף מכבלי־הגטו שלהם ועשו את צעדיהם הראשונים בדרכם אל החברה המודרנית.

צעד ראשון בעיוננו נועד אפוא לקבוע את שלב ההתפתחות ההיסטורית, את השעה שבה ואגנר משתלב בתהליך החייאתה של שנאת היהודים באמצעות הפרסום בעילום שם של מאמריו, ולאחר מכן ב־1869, על־ידי הזדהותו ברבים עם תוכנו. התהליכים שקדמו לזה, אם נתעלם מן ההנעה האישית הצרופה, הם המפתח הלגיטימי להבנת השקפתו, מפתח שמכל־מקום הוא לגיטימי יותר מהמאורעות המאוחרים יותר, דהיינו: הופעת התנועה האנטישמית והנצינאל־סוציאליזם. תהא אשר תהא הערכת השפעתה של שנאת היהודים של ואגנר על אלה, הזיקה ביניהן היא כזיקת סיבה ומסובב. הניסיון להקיש מן האחרונים על הראשונה טומן בחובו סכנה של הקדמת המאוחר, דבר שאינו קביל מבחינה היסטורית־ביקורתית. ההקפדה על הסדר הכרונולוגי בהצגת המאורעות ובפרושים היא חובה ראשונה במעלה של ההיסטוריון, שגם במקרה זה עליו לדבוק בה בעקביות, תוך התגברות על המעצורים המובנים.

שוֹנֵה הזיקה בין תהליכים המרוחקים זה מזה מבחינת מועד התרחשותם, כשמדובר באחריות המוסרית של הנפשות שפעלו בשלב הראשון לתוצאות שהופיעו רק בשלב השני. ברי שלא היתה אפשרות לחזות במדויק אותן תוצאות, ואין להטיל על האישים האמורים את מלוא האחריות. אך אפילו אם לא תיתכן ידיעה מדויקת של העתיד להתרחש, הרי הערכת התוצאות העלולות לצמוח ממעשי ההווה גוררת אחריה מידה של אשמה מוסרית. כאשר מצטרפת לכך העובדה, שגם המעשה הראשון מפוקפק באופיו, מתעוררת השאלה, אם דרך ההתנהגות הראשונה, הפחות חמורה, אך שננקטה מתוך הכרה מלאה, אינה מקפלת בתוכה אף את האחריות לתוצאות הבלתי־משוערות. אם להחיל זאת על עניינו של ואגנר, יש לשאול, אם שנאתו של ואגנר ליהודים, שהיתה דבר חמור גם מצד עצמה ובשעתה, אינה עושה אותו גם שותף לאחריות להתגברות של מגמות קרובות ברוחן, שמן הנמנע היה לחזותן מראש. במקום זה לא ניתן אלא לציין את קיומה של שאלה זו. היא תתייצב בפנינו במלוא משקלה רק משמסקנות עיונו ההיסטורי ישפכו אור על שנאת היהודים של ואגנר לפרטיה. עם זאת, יש להקדים ולומר: העובדות הידועות על תקופת חייו של ואגנר מרשיעות דיין, אף מבלי לתלות בו את קולר מעשי הזוועה של היטלר.

פרק שני

הרקע ההיסטורי

בראשית הדברים תוגדר בפרק זה המסגרת ההיסטורית, שבה הופיעה האנטישמיות של ואגנר.

המונח 'אנטישמיות' לא היה קיים, כידוע, לפני 1879. הוא הופיע בחודשי הסתיו של שנת 1879. ככל הנראה היה זה וילהלם מאר¹ (Wilhelm Marr) שנוקק לו לראשונה, עת שהאווירה האנטי־יהודית, אשר לובתה על־ידי העיתונות מאמצע העשור בהאשימה את היהודים במשבר הכלכלי החמור כבכל רעות התקופה, התגבשה לתנועה פוליטית בהנהגתו של מטיף־החצר אדולף שטקר (Adolf Stöcker). הופעתה של תנועה זו היתה לרבים מבני התקופה, יהודים כלא־יהודים, משום חוויה מזעזעת. הופעת התנועה העידה על נטישת דרך הסובלנות היחסית כלפי המיעוט היהודי בגרמניה. סובלנות זו היתה מושתתת במקרים בודדים על האמונה בזכות קיומו של פלוראליזם דתי־רבותי – אף שמושג זה טרם בא לעולם – ולרוב על התקווה המפורשת פחות או יותר שהמיעוט היהודי, כתופעה חריגה כלכלית, חברתית, תרבותית ואולי אף דתית, יעלם במרוצת הזמן.

אולם אנשים שפקפקו בערכה של הסובלנות לא נעדרו מעולם, והם החלו להשמיע את דעותיהם משנכנסו היהודים למרחב החברתי הגרמני, דהיינו, למן העשורים האחרונים של המאה ה־18, שבהם נולד רעיון שילוב היהודים במדינה ובחברה, שלימים נטבע לו המונח 'אמנציפציה', ולאחר זמן הוגשם באופן חלקי ונסיוני. שוללי הרעיון גונו בשעתם, בפרט על־ידי מצדדיה האידיאולוגיים של האמנציפציה, כאנשי ריאקציה, כלומר, כחסידי שלב התפתחות היסטורי שאבד עליו הכלח. ואולם לאור ההתפתחויות המאוחרות יותר, דהיינו: התפרצותה והתפשטותה של האנטישמיות בשליש האחרון של המאה ה־19, מצטיירים מתנגדי האמנציפציה יותר כסוללי הדרך לעידן הבא, שעמד בסיומן שנאת־היהודים.

1 ראה: יעקב כ"ץ, שנאת ישראל, משנאת הדת לשלילת הגזע, תל אביב 1979, עמ' 245–46; Reinhard Rürup, *Emanzipation und Antisemitismus*, Göttingen 1975, S. 95–103; Alex Bein, *Die Judenfrage, Biographie eines Weltproblems*, Stuttgart 1980, Bd. 2, S. 163–168.

לנוכח המשכיות זו של שנאת־היהודים יש מקום להנחה, שהאנטישמיות המודרנית לא היתה בבחינת התגוננות גרידא מפני התפשטות ההשפעה היהודית בעקבות האמנציפציה, כפי שמציגים זאת רבים מדובריה. עלייתו הכלכלית־חברתית המהירה של המיעוט שזכה באמנציפציה אפשר שיש לראותה כגורם להתפרצות האנטישמיות. אולם הלהט שבו נוהלה המערכה האנטי־יהודית והתהודה החברתית הרחבה שלה זכתה מצביעים על שורשיה האיראציונאליים של התופעה. נראה בעליל כי מדובר בהחייאתה של דעה קדומה, מושרשת עמוק מבחינה פסיכולוגית ונפוצה ביותר מבחינה חברתית, שאת שורשיה יש לחפש בקונפליקט היהודי־נוצרי בן אלפי השנים.²

ייתכן כי במישור המחלוקת התיאורטית־תיאולוגית נלחמו שתי הדתות, היהדות והנצרות, את מלחמתן בכלי־נשק מושחזים דומים של שלילה והרשעה.³ אולם ככל שהמאבק גלש לתחום הפוליטי והחברתי, היתה ידה של הנצרות על העליונה, ובצורה ניצחת. עצם קיומה הפיזי של הפזורה היהודית היה תלוי בכל מקום בסובלנות סביבתה. בארצות נוצריות זכו היהודים למידה מסוימת של סובלנות, בשל זיקתה לרעיון כי לכל המאוחר באחרית הימים יעידו אלה בהמרת דתם על אמת האמונה הנוצרית; אולם אותה אֶרֶכָה של סובלנות היתה מותנית בחוסר־אונים פוליטי, בבידוד ובנחיתות חברתית.⁴ היה זה בזכות עמידותן של הקהילות היהודיות, שמרבים להתפעל ממנה, שבתום עידן ימי־הביניים והגטו, שהיה טבוע בחותם הדת, היו אלה מסוגלות להופיע כתכרה חיה, בעלת תרבות משלה. אלא שהישרדות זו נקנתה במחיר ניכור הדדי עמוק, שהלך והעמיק עם הזמן.

עם הפצעת העידן המודרני, דומה היה שנעלמו הגורמים לקיומם הנפרד של היהודים, ועם התערעורת היסודות המסורתיים־תיאולוגיים של שתי הדתות, היהדות והנצרות, בעקבות כינון המדינה החילונית והחברה החופשית, דומה היה כי נוצרה המסגרת להשתלבות המיעוט היהודי ברוב הלא־יהודי. על יסוד אבחנה זו של ההתפתחות ההיסטורית ושל המשכה הצפוי, נתגבש רעיון האמנציפציה של היהודים. תמציתו של הרעיון היתה, שהתמורה במעמדם הפוליטי של היהודים, העִשְׁוֹתם מנוכרים נסבלים לשותפים לגיטימיים במדינה, תביא גם לידי הסתגלותם מבחינה חברתית, כלכלית ותרבותית, ואולי אף דתית, לכלל האוכלוסייה.⁵ האמונה או אי־האמונה בציפייה זו לגבי העתיד היו לנקודת המחלוקת בין מצדדי האמנציפציה

2 ראה הצגת הדברים בספרי הנזכר בהערה 1. על ההתמודדות המתודית עם הבעיה, ראה: Jacob

Katz, "Misreadings of Anti-Semitism", *Commentary*, July 1983, S. 39-44

3 יעקב כ"ץ, בין יהודים לגויים, יחס היהודים לשכניהם בימי הביניים ובתחילת הזמן החדש, ירושלים תשכ"א.

4 Bein, *Judenfrage*, Bd. 1, S. 69-122

5 יעקב כ"ץ, היציאה מן הגטו, הרקע החברתי לאמנציפציה של היהודים, 1870-1770, תל־אביב 1985.

ריכארד ואגנר בסבך האנטישמיות בוחן את תופעת האנטישמיות של ואגנר במסגרת זמנה, בלא להתחשב בתפקיד שמילאה דמותו בחיי אדולף היטלר והנאציזם, שעשו אותו מעין פטרון ומורה דרך במסע ההשמדה נגד היהודים. עקב התפתחות היסטורית זו נקבע יחסה של דעת הקהל השלטת בישראל אף כלפי המוסיקה של ואגנר, עד כדי החרמתה והרחקתה מאולמי הקונצרטים. ואגנר מתגלה בספר כשונא ישראל ארסי גם בשעתו, אלא שאין מכאן תשובה על מידת השפעתו ואחריותו על מה שהתרחש לאחר זמנו. רק ידיעת העובדות ההיסטוריות על פרטיהן ודיוקן מאפשרת להגיע לשיפוט אינטליגנטי אף בשאלת החרם על ואגנר, ואת העובדות הללו מציע כ"ץ בספרו.

יעקב כ"ץ נולד בהונגריה בשנת תרס"ה ונפטר בירושלים בשנת תשנ"ח. שימש רקטור האוניברסיטה העברית וזכה בפרס ישראל להיסטוריה יהודית לשנת תש"ם. כ"ץ נחשב לאחד מגדולי ההיסטוריונים היהודים בדור האחרון. מחקריו עוסקים בסוגיות מרכזיות בתולדות עם ישראל, הן בימי הביניים הן בעת החדשה, ואחדים מהם סללו דרכים חדשות בחקר ההיסטוריה היהודית.

0 01850000543 2
דאנאקוד 185-543

מחיר מומלץ: 57.75 ש"ח

עיצוב עטיפה: סטודיו מירה קידר / שולמית מאיר